

Grob Anice Štefanič, ki so jo partizani ubili marca 1945 v gozdu pri Srževici blizu Ponikve pri Grobelnem (foto: Ivo Žajdela)

Številne žrtve iztrgane pozabi

Dr. Mateja Čoh Kladnik, foto: Ivo Žajdela

Celjska Mohorjeva družba in Inštitut Karantanija sta izdala knjigo zgodovinarja dr. Milka Mikole o revolucionarnem nasilju na Štajerskem. Monografija je del knjižne zbirke z naslovom *Revolucionarno nasilje*, ki jo izdaja Študijski center za narodno spravo.

Do sedaj so izšle tri znanstvene monografije, dve o revolucionarnem nasilju na Gorenjskem in monografija o revolucionarnem nasilju na severnem Primorskem.

Nasilje Številne oblike nasilja, ki sta jih nad Slovenci in

pripadniki drugih etničnih skupin v času druge svetovne vojne in okupacije zagrešila nacizem in fašizem, so večinoma znane in tudi dobro raziskane. Nekoliko manj raziskano je nasilje nasprotne strani, tj. partizanskega odporiškega gibanja, ki ga je v Sloveniji

obvladovala komunistična partija. Ker je bilo nasilje povezano predvsem z izvajanjem komunistične revolucije, ga je treba obravnavati kot revolucionarno nasilje. Začelo se je že leta 1941, velike razsežnosti pa je doseglo spomladi in poleti 1942 na Notranjskem in Dolenjskem.

Na velike razsežnosti nasilja kažejo novejša raziskave s poimenskimi seznami žrtev, ki pa niso dokončni. Na Goriškem in Vipavskem je bilo npr. v letih 1941–1945 ubitih 365 slovenskih civilistov, med katerimi so bili tudi nekateri znani antifašisti in več duhovnikov.

VOS za Štajersko
tev. 10.
a položaju, dne 19. I. 1944.

OK VOS-u tovarišici Ani.

A403832

Poročilo o akcijah in likvidacijah VOS-a.

OK VOS za Litijško okrožje:

- Dne 9./XII. 1943. Likvidirana: Bizilj Angela, roj. v maju 1907, stamujoča Ribče pri Kresnicah. Izdajalka slovenskega naroda. Original zaslišanja na PK VOS-u.
- Dne 13./XII. 1943. Likvidiran: Skrijanec, roj. podatki neznani. Stanujoč Zagradec pri Litiji. Gestapo. Zaslišanje radi okoliščin ni bilo možno.
- Dne 14./XII. 1943. Likvidiran: Simončič Jakob, roj. 28. julija 1884. Litija Zagradec. Št. loš. Gestapo. Original zaslišanja na PK VOS-u.
- Dne 23./XII. 1943. Likvidiran: Lotrič Lenard, roj. 26./XI. 1915. Jesenice 40. Belo-plavodardist, Vartsutz. Zaslišanje original na PK VOS-u.
- Dne 20./XII. 1943. Likvidirana: Sinol Marija, roj. 22. I. 1889. Zg. Koseze pri Moravčah, Vohunka. Original zaslišanja na PK VOS-u.
- Dne 20./XII. 1943. Likvidirana: Mrak Marija, roj. 18. julija 1875. Sv. Valentin pri Moravčah, Vohunka. Original zaslišanja na PK VOS-u.
- Dne 7./I. 1944. Likvidiran: Selan Ignac, roj. 10. julija 1913. Št. Vid pri Ljubljani, stamujoč Zagradec pri Litiji. Gestapo. Zaslišanje se radi okoliščin ni izvršilo.
- Dne 10./I. 1944. Težje ranjen Kastelic Rudi Litija- Staveb 69. Gestapo. Likvidacija se radi slabega orožja ni izvršila./okoliščin/
- Dne 11./I. 1944. Likvidirana: Straljan Ana, roj. podatki so izgubljeni. Stamujoč pri Litiji št. 6. Vohunka. Gestapo. Zaslišanje original na PK VOS-u. Roj. podatke pošljemo naknadno.
- Dne 17./I. 1944. Likvidiran: Zupancič Franc, roj. 22./XI. 1911. stan. Jesenje št. 5. pri Kresnicah. Gestapovec. Zaslišanje original na PK VOS-u.
- Dne 17./I. 1944. Likvidirana: Ubel Jelka roj. 24./III. 1926. Slovenjgradec. Špijona belo-plave garde. Original zaslišanja na PK VOS-u.
- Dne 23./XII. 1943. Akcija na svinčeni rudnik Siterjevo pri Litiji. Zaplenjen 20 kg. dinamita, 40 vžigalnikov, oca. 50 m vžigalne vrvice, 1 radijski aparat, 3000 RM ito. Uničenega je tudi pisarniškega inventarja.

Skupej: likvidiranih 10 izdajalcev slovenskega naroda in 1 težko ranjen, zaplenjeno 35 30 RM in drugega materijala.

Poročilo Pokrajinske komisije VOS za Štajersko Centralni komisiji VOS z dne 19.

1. 1944 o akcijah in likvidacijah, ki jih je do takrat izvedla VOS na območju IV. operativne cone (ARS, AS 1931, šk. 624, ZA 301-69)

tajno »sodišče«, pred katerim je postopek potekal hitro in tajno, zaslišanje osumljenca ni bilo potrebno, proti razsodbi ni bilo pritožbe. Edina v odloku predvidena kazen je bila smrtna kazen. Mikola ugotavlja, da je odlok predstavljal pravno podlago za izvajanje nasilja nad prebivalstvom, in navaja, da je partizansko odporniško gibanje na njegovi podlagi med vojno usmrtilo okoli 4.200 civilistov. Odlok je veljal do 1. septembra 1944, ko se je tudi v Sloveniji začela uporabljati Uredba Vrhovnega štaba NOV in POJ o vojaških sodiščih.

Prve usmrtitve na Štajerskem so izvedle partizanske čete že poleti 1941, največ t. i. narodnih sovražnikov pa je bilo usmrčenih leta 1944, in sicer na območju Zgornje Savinjske doline, na Pohorju, kjer je poleg civilistov usmrčenih tudi večje število partizanskih borcev, ker naj bi bili *plavogardisti*, in na Kozjanskem. Partizansko odporniško gibanje na Štajerskem je bilo namreč do leta 1944 slabše

razvito kot v drugih slovenskih pokrajinah in vodstvo do jeseni 1943 še ni zaznalo pojavov kontrarevolucije – *belogardizma* in *plavogardizma*. Do tedaj na Štajerskem tudi še ni bila organizirana VOS, ki je imela nalogo odkrivati in likvidirati vse, ki so ali naj bi nasprotovali revoluciji ali so skušali organizirati kontrarevolucijo.

Pred uveljavitvijo omenjene uredbe o vojaških sodiščih se je partizansko vojaško sodstvo v Sloveniji razvijalo avtonomno. Do avgusta 1943, ko je glavni štab NOV in POS sprejel odlok o postavitvi brigadnih in odrednih vojaških sodišč ter pravilnik o njihovi organizaciji in poslovanju, tudi ni poznalo vojaških sodišč. Na Štajerskem, ki je sodila v IV. operativno cono, so bila zaradi zelo težkih razmer vojaška sodišča vzpostavljena šele spomladi 1944. Po uveljavitvi uredbe o vojaških sodiščih jeseni 1944 sta bili ustanovljeni Vojaško sodišče pri štabu IV. operativne cone in Vojaško sodišče vojne oblasti IV. operativ-

Foto: hrani Antonija Jeraj, roj. Weiss

Grob Marije in Ferdinanda Weiss v gozdu na Dobrovljah (fotografijo hrani Antonija Jeraj, roj. Weiss)

Na širšem kamniškem območju je identificiranih 305 žrtev revolucionarnega nasilja, na območju osrednje in zahodne Gorenjske pa je ugotovljenih skoraj 700 civilnih žrtev.

Po podatkih, ki jih je zbral Mikola, je revolucionarno nasilje na Štajerskem terjalo več kot 500 žrtev. Avtor uvodoma pojasni temeljno izhodišče raziskovanja, namreč, da je treba kot žrtve revolucionarnega nasilja obravnavati tiste, ki jih je »partizansko odporniško gibanje usmrtilo (likvidiralo) iz ideoloških in političnih razlogov«. Torej tiste, ki so ali naj bi nasprotovali komunistični revoluciji.

Študijo nadaljuje z orisom razmer na Štajerskem v času druge svetovne vojne. Predstavi temeljne značilnosti okupacijskega sistema in raznarodovalne ukrepe nemških okupacijskih oblasti, razvoj partizanskega gibanja, organizacijo in delovanje komunistične partije ter značilnosti revolucije in kontrarevolucije.

Osrednji del knjige nameni posameznim oblikam revolucionarnega nasilja, med katerimi kot najhujšo izpostavi usmrtitve t. i. narodnih sovražnikov, dejanskih ali domnevnih nasprotnikov revolucije torej. Usmrtitve na podlagi sodnega postopka ali brez njega, za katere sta se v tedanjem revolucionarnem izrazju uveljavila izraza *likvidacija* in *justifikacija*, so izvajali pripadniki partizanskih enot, Varnostno-obveščevalne službe (VOS), Vojske državne varnosti (VDV), Odredka za zaščito naroda (Ozna) in Narodne zaščite. Predstavljene primeri kažejo, da so nasilje nad civilnim prebivalstvom na Štajerskem izvajali tudi terenci, nekateri politični aktivisti – člani okrajnih partijskih komitejev in odborov OF – ter partizanski kuriji.

Partizansko odporniško gibanje je izvajalo usmrtitve na podlagi Odloka Slovenskega narodnoosvobodilnega odbora o zaščiti slovenskega naroda in njegovega gibanja za osvoboditev in združitve iz septembra 1941. S tem t. i. zaščitnim odlokom je bilo uvedeno posebno

Previs.

Vojaske sedišče vojne oblasti
IV. oper. zone NOV in PO Slovenije
Senat pri komandi Zg. Savinjskega
na položaju, dne 19.10.1944

Opr. štev. VSZ IV.

6/44

:řěmstj sáiqeio tšončot aš

S O D F

"V IMENU NARODOV JUGOSLAVIJE!"

Vojaške sedišče vojne oblasti IV. eper. zone NOV in PO Slovenije, senat pri komandi Zg. Savinjskega vojnega področja je pod predsedstvom ter. K u c l e r Leopolda v prisotnosti tev. G r a b n e r Draga in tev. Z a v b i Zdravka kot članov senata ter tev. K o c i j a n Ježa kot težišča, v prisotnosti obteženec:

1. J e l e n a Pavla, in

2. S m r e č n i k a Joža

na obtežbe težilca z dne 17.10.1944 na glavni javni ustni razpravi
dne 19.10.1944

r a z s o d i l o

1. Obtoženec J e l e n Pavel,
zak. sin Josipa in Marije, rojene Brinevec, rojen 21.1.1928 v Kara-
nacu, Baranje, Srbija, rim. kat., Slovenec, pristojen in stanujoč v
Braslovčah, poljedelec, v preiskevalnem zaporu od 15.9.1944 od 5. ure
in

2. obtoženec S m r e č n i k Jože,
nezak. sin Marije, rojen 18.3.1927 v Braslovčah, pristojen istotja,
rim. kat., Slovenec, delavec, samski stanujoč v Sp. Gorah šte. 11
občina Braslovče, v preiskovalnem zaporu od 5.10.1944 od 6. ure

s t a k r i v a.

da sta ob neugotovljenih prilikah od jeseni 1943 do svoje aretacije, to je do 15.9.1944, cizroma 5.10.1944 v Braslovcah kot državljana Jugoslavije in domacina pomagala okupatorju, bila v njegovi sluzbi v svojstvu ovaduhin in vohuna s tem, da sta prisluškovale pogovore pod oknom, in ovajala zavedne Slovence teroristični oborozeni formaciji, namreč nemški tajni državni policiji, ki jih je nato zapirala in deloma pošiljala v taborišča, deloma pa pestrelila.

13 in 14 USV. in se S tem sta zakrivila kaznivo dejanje v smislu člena

o b s o d i t a

v smislu člena 16/h in 29 USV vsak na
smrtno kazens streljanjem.

V smislu člena 17, odstavek četrti USV se hkrati izreče izguba državljske časti in konfiskacija imovine obeh obtožencev v korist Narodno-osvobodilnega fonda.

O B R A Z L O Ž I T E V.

Vojaško sodišče vojne oblasti pri IV. operativni coni, senat pri Komandi Zgornje-savinjskega vojnega področja, je 19. 10. 1944 obsodilo na smrt Pavla Jelena in Jožeta Smrečnika (ZAC, Okrajno sodišče Celje, Zp 412/46).

Okrožna zaplembena komisija
Celje

OZK 279/46

Na podlagi uradnih podatkov in glasom čl. 28 zak. o zapl. je morala okrožna zaplenjena komisija za oplaško okrožje v Celju razveljaviti zaplenbene odločbe okrajne zaplenbene komisije Celje za imetje onih oseb, ki so bile likvidirane. V vseh teh primerih je pristojno za ugotovitev smrti in izvršitev zaplenbe okrajno sodišče. Okrajni ljudski odbor je dolžan privariti v smislu čl. 28 zak. o zaplenbi vse potrebne podatke okrajnemu sodišču. V slušajih kjer je izdana zaplenbena odločba za 2 osebi (zakonca), ter je eden izmed njiju likvidiran, se zaplenbena odločba razveljavlja samo za likvidiranca, dočim ostane za drugega zaplenb. odločba v veljavi.

Radi nepristojnosti se razveljavljajo naslednje zaplembene odlošbe, izdane od okrajne zaplembene komisije v Celju z dne 5.10.45, 9.10.45, 28.8.45, 10.10.45, 29.10.45, 14.11.45, opr. št.: 139, 152, 154, 196, 200, 248, 249, 252, 260, 261, 262, 264, 277, 300, 312, 325, 328.

LIKVIDIRANCI

1. Herman N. iz Laškega
2. Pušnik Jakob, Vel. Grahovše
3. Hovtat Franc in Marija, Laško
4. Vrankovič Franc, Rakovelje
5. Dežnikar Alojz, Dobroklje
6. Osojnik Ivan iz Rakovelj
7. Matevžak Alojz in Marija iz Obrovelj
8. Oprešnik Jože, Tabor
9. Urbanšek N. iz Dramelj
10. Jamnikar Vinko iz Gorice
11. Komes Štefan iz Obrovelj
12. Lotrič Jože iz Dramelj
13. Mastnak Leopold iz Klanca p. Dobrni
14. Benec N. iz sv. Ruperta nad Laškim
15. Zotel Adolf iz Vojnika
16. Brlečič Jurij iz Liboj
17. Fidler Anton iz Blacovne.

Smrt ~~fasizmu~~ - svoboda narodul

V Celju, dne 28. febr.

Okrožna zaplembena komisija
za celjsko okrožje

Berčič ~~Miha~~.

Bennie

Lesjak Hançez

Dostaviti je

1. Okrajnemu sodišču v Celju
2. Okrajni zaplembeni komisiji za Celje okolica
3. Okrajnemu ljudskemu odboru za Celje okolico
4. Javnemu tožilcu za celjsko okrožje v Celju
5. Okrožni upravi narodne imovine Celje
6. Federalni zaplembeni komisiji v Ljubljani.

Seznam nekaterih med vojno likvidiranih oseb na območju okrožja Celje (ZAC, Okrajno sodišče Celje, zapletbni spisi za leto 1946)

ne cone, ki sta imeli več senatov. Posamezni senati so izrekli zelo veliko število smrtnih kazni, ki bi jih morale potrditi drugostopenjsko sodišče, kar pa se ni vedno zgodilo. Večinoma so bili pred Vojaškim sodiščem IV. operativne cone obsojeni civilisti, Mikola pa navaja več primerov, ko so bili na smrt obsojeni tudi borci partizanskih enot.

Poleg usmrtnih Mikola predstavi še nekatere druge oblike revolucionarnega nasilja, kot so bili na primer ropi z nasilnimi rekvizicijami, zaradi katerih so bili najbolj na udaru kmetje in podeželski trgovci, požigi kmeč-kih domačij in gospodarskih objektov, izgoni prebivalcev iz kraja prebivanja in posilstva.

Žrtve

Revolucionarno nasilje na Štajerskem je zahtevalo več

kot 500 civilnih žrtev. Brez kakršnegakoli sodnega postopka so bile usmrčene 404 osebe, 62 civilistov je bilo usmrčenih na podlagi sodbe vojaških sodišč, pohorska afera pa je terjala 52 žrtev. Mikola opozarja, da za večino civilistov, ki jih je na Štajerskem usmrtilo partizansko odporniško gibanje, ni mogoče ugotoviti, zakaj so bili usmrčeni oziroma kaj naj bi dejansko zakrivil. Poudarja, da se zanje v dokumentih in literaturi o partizanskem odporniškem gibanju na Štajerskem običajno navajajo pavšalne trditve, kot na primer, da so bili *narodni izdajalci*, *zagrizeni nemčurji*, *hitlerjanci*. Navaja več primerov, kako krivične so bile takšne pavšalne obtožbe, saj se je že med vojno ali po njej večkrat izkazalo, da so bili usmrčeni popolnoma nedolžni

ljude. Takšne usmrtnitve so se po njegovem mnenju lahko zgodile tudi na podlagi lažnih ovadb, ki so bile velikokrat tudi posledica osebnega maščevanja. Povojna komunistična oblast je ukazala vse grobove t. i. narodnih sovražnikov zravnati z zemljo in zapleniti njihovo premoženje. Na podlagi seznamov oseb, ki jih je med vojno usmrtilo partizansko odporniško gibanje, so okrajna sodišča izdala odločbo o zaplembi premoženja, ki je postalo državna last.

Objavljeni arhivski dokumenti, fotografije in pričevanja odlično dopolnjujejo avtorjevo pripoved. Dr. Milko Mikola, avtor več monografij o različnih oblikah nasilja komunističnega sistema po koncu vojne v Sloveniji in leta 2013 dobitnik Zoisovega priznanja za pomembne

Knjigo dr. Milka Mikole Revolucionarno nasilje na Štajerskem 1941–1945 lahko naročite pri naši založbi na številki 01 24-47-200 ali na elektronski naslov info@vseknjige.si.

znanstvene dosežke v zgodovini, se je s študijo o revolucionarnem nasilju na Štajerskem poklonil njegovim žrtvam: »S prikazom revolucionarnega nasilja na Štajerskem želim predvsem iztrgati pozabi spomin na njegove številne žrtve, o katerih se skoraj pol stoletja ni smelo govoriti, kaj šele pisati. Poleg tega, da so bile zamolčane, njihovi svojci ne vedo in verjetno tudi nikoli ne bodo zvedeli, kje ležijo njihovi posmrtni ostanki.« **D**